

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึง ความสัมพันธ์ในครอบครัวของผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้าน โดยเน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างสามี ภรรยา และบุตร และการแสดงบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และการวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปใช้เป็นกรอบในการวิจัยดังนี้

1. ทฤษฎีบทบาท
2. มโนทัศน์พื้นฐานเกี่ยวกับผู้หญิงและผู้ชายในการทำงาน
3. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว เมื่อผู้หญิงมีบทบาทในทางเศรษฐกิจมากขึ้น
4. แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว

ทฤษฎีบทบาท

พัทยา สายบุญ (2538, หน้า 47-48) กล่าวว่า บทบาท คือ การกระทำต่าง ๆ ที่ “บท” กำหนดไว้ให้ผู้แสดงต้องทำ ครอบคลุมที่ยังอยู่ใน “บท” นั้น เปรียบได้เหมือน “บท” ของตัวละครที่กำหนดให้ผู้แสดงในละครเรื่องนั้น ๆ เป็นตัว (ละคร) อะไร มีบทบาทที่จะต้องแสดงอย่างไร และ Bell (อ้างใน นภาพรณ์ หะวานนท์, 2520, หน้า 13) ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า หมายถึง พฤติกรรมที่ถูกคาดหวังจากตำแหน่งทางสังคม และบทบาทจะมีความหมายก็ต่อเมื่อมีความเกี่ยวข้องกับบทบาทอื่น คือจากการคาดหวังความสัมพันธทางสังคมมากมาย

ซึ่งพอสรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง การแสดงพฤติกรรมตามสิทธิและหน้าที่ตามสถานภาพนั้น ๆ บทบาทมีผลกระทบเมื่อต้องการสื่อสารสัมพันธ์กับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

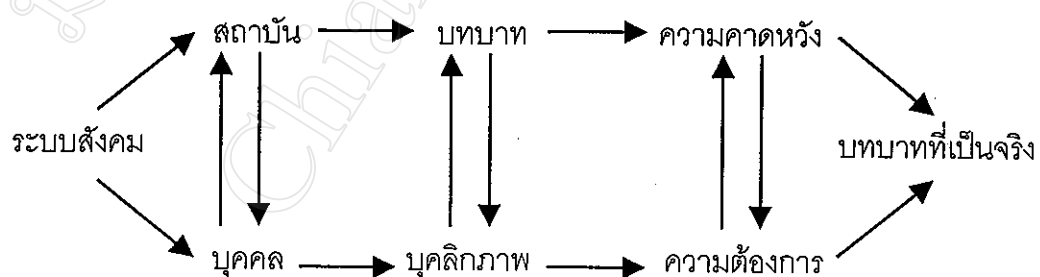
นักสังคมวิทยา มีความเห็นว่าบทบาทเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายนอกตัว หรือเป็นสภาพแวดล้อมของบุคคล ในทัศนะนี้บทบาทจึงเป็นส่วนหนึ่งของบรรทัดฐานที่สมาชิกจะต้องยึดถือร่วมกัน และบุคคลจะต้องแสดงบทบาทตามความคาดหวังของสังคมที่กำหนดไว้แน่ชัดแล้ว เช่น ผู้หญิงจะต้องแสดงพฤติกรรมตามความคาดหวังของสังคมแตกต่างจากผู้ชาย

ในทางจิตวิทยา E. Jone และ H. Gerard (อ้างใน บุญเดิม พันรอบ, 2519, หน้า 103-104) เห็นว่า บทบาทเป็นแนวคิดของบุคคลที่แสดงออก กล่าวคือ บุคคลรับรู้บทบาทอย่างไรก็จะแสดงออกตามที่สามารถประเมินได้ว่าการปฏิบัติอย่างไร หรืออีกทัศนะหนึ่งคือ แนวคิดและการกระทำของบุคคลที่กระทำตามแบบแผนทางสังคม โดยทั่วไปบทบาทมี 2 ชนิด คือ บทบาทที่คาดหวังและบทบาทที่เป็นจริง

1. บทบาทที่คาดหวัง (Expected role) เป็นบทบาทที่สมาชิกในองค์การสังคมต้องแสดงบทบาทอย่างใดอย่างหนึ่งตามความคาดหวังขององค์การ สมาชิกคนอื่นมักจะเฝ้ามองคาดหวังการแสดงบทบาทของบุคคลนั้นอยู่ การแสดงบทบาทนั้นมีบรรทัดฐาน ประเพณี วัฒนธรรม และเป้าหมายขององค์การควบคุมอยู่ว่า บุคคลแสดงบทบาทตามความต้องการขององค์การหรือไม่ ถ้าหากว่าบทบาทที่แสดงออกมาเป็นไปตามที่คาดหวังก็จะเกิดความพึงพอใจ แต่ถ้าบทบาทที่แสดงไม่เป็นไปตามความคาดหวังก็อาจจะทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้

2. บทบาทที่เป็นจริง (Observed role) อาจจะเหมือน หรือ แตกต่างกับบทบาทที่คาดหวังก็ได้ ผู้แสดงบทบาทอาจแสดงได้ตามความต้องการและของสมาชิกในองค์การหรือไม่ก็ได้ ดังภาพประกอบแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระบบสังคมและบทบาทที่เป็นจริง

แผนภูมิที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระบบสังคมและบทบาทที่เป็นจริง

ที่มา : บุญเดิม พันรอบ, (2519, หน้า 103-104) จิตวิทยาสังคม, ภาควิชาสังคมวิทยา

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน

ทฤษฎีบทบาทมองครอบครัว่า เป็นระบบของบทบาทต่าง ๆ หมายความว่า งานต่าง ๆ และลักษณะของชีวิตครอบครัวถูกจัดแบ่งเป็นกลุ่มของบทบาท โดยสมาชิกแต่ละคนของครอบครัวจะถูกจัดให้มีบทบาทเฉพาะของตนและเมื่อกลุ่มของกิจกรรมได้ถูกสร้างขึ้น

ครั้งหนึ่งแล้ว สมาชิกซึ่งเป็นผู้ทำกิจกรรมนั้นจะถูกคาดหวังให้ทำกิจกรรมส่วนที่เป็นของเขาต่อไป

Turner (อ้างใน นฤมล เกิดมงคล, 2532, หน้า 18) กล่าวว่า ครอบครัวเป็นระบบของบทบาทต่าง ๆ (A system of role) หมายความว่า งานต่าง ๆ และลักษณะชีวิตครอบครัวถูกจัด และแบ่งเป็นกลุ่มของบทบาทโดยสมาชิกแต่ละคนของครอบครัวจะถูกจัดให้มีบทบาทเฉพาะของตนเอง และเมื่อกลุ่มของกิจกรรมได้ถูกสร้างขึ้นมามีครั้งหนึ่งแล้ว สมาชิกซึ่งเป็นผู้ทำกิจกรรมนั้นจะถูกคาดหวังให้ทำกิจกรรมส่วนที่เป็นของเขาต่อไป การแบ่งบทบาทในครอบครัว (Role differentiation) จึงมักถูกกำหนดมาก่อนแล้วว่า สมาชิกต้องทำอะไร ภรรยาต้องทำอะไร ลูกชาย และลูกสาวจะต้องทำอะไรบ้าง

การวิจัยนี้จึงนำทฤษฎีบทบาท มาช่วยเป็นกรอบในการทำความเข้าใจและพิจารณาบทบาทในครอบครัวของผู้หญิง เพื่อสามารถพิจารณาได้ว่าผู้หญิงในครอบครัวมีบทบาทที่ถูกกำหนดไว้เฉพาะตัว เช่น ผู้หญิงจะต้องมีบทบาทในการเป็นภรรยา มารดา แม่บ้าน โดยมีกลุ่มกิจกรรมประเภทงานบ้าน เช่น ปรนนิบัติสามี เลี้ยงดูบุตร ดูแลความสะอาด เป็นต้น และเมื่อผู้หญิงออกทำงานนอกบ้าน บทบาทในครอบครัวจะเป็นอย่างไร

มโนทัศน์พื้นฐานเกี่ยวกับผู้หญิงและผู้ชายในการทำงาน

การที่ผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้าน เป็นการลดความแตกต่างของบทบาทระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ทำให้ผู้ชายที่เป็นสมาชิกในครอบครัวจะต้องเข้ามารับผิดชอบในบ้านเพิ่มขึ้น นอกจากนี้จะมีการเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางอำนาจ จากการที่ผู้ชายที่เป็นสามีมีอำนาจเหนือผู้หญิงที่เป็นภรรยาเป็นความเท่าเทียมกันมากขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติและค่านิยมของบทบาททางเพศในครอบครัว

Talcott Parsons (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ และคณะ มปป., หน้า 7) อธิบายว่าการแบ่งบทบาทระหว่างหญิงชาย (Sex role) ตามกรอบแนวทางทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม โดยให้หน่วยครอบครัวเป็นเส้นแบ่งอาณาเขต กล่าวคือ ครอบครัว เป็นสถาบันที่จำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ของสังคม ในฐานะที่เป็นสถาบันที่สร้าง และอบรมขัดเกลาสมาชิกใหม่ของสังคม นอกจากนั้น ครอบครัวยังมีหน้าที่ในการประสานค่านิยม 2 ระบบ คือ ค่านิยมที่เน้นคุณสมบัติสากล เช่น ในระบบอาชีพการงานสมัยใหม่ และค่านิยมที่เน้นคุณสมบัติเฉพาะ เช่น ในระบบความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ

จากโครงสร้างของครอบครัวและสังคมดังกล่าว ได้กำหนดแบบแผนให้ผู้ชายเป็นฝ่าย “หาเลี้ยง” ด้วยการทำงานอาชีพนอกบ้าน และผู้หญิงเป็น “แม่บ้าน” ที่อาจเรียกว่าเป็นการจัดแบ่งขั้วแบบ (ปริณิชนวลของในบ้าน / นอกบ้าน)

ทั้งนี้โดย Parsons ได้อาศัยข้ออ้างทางชีวภาพเป็นพื้นฐานในการจัดแบ่ง กล่าวคือผู้หญิงเป็นเพศที่ตั้งครรภ์ และให้กำเนิดจึงมีหน้าที่เลี้ยงดูเด็ก ๆ ไปด้วย ส่วนผู้ชายก็ทำหน้าที่อย่างอื่นที่อยู่นอกบ้าน

จากการแบ่งบทบาทโดยใช้พื้นที่ของ “บ้าน” เป็นเส้นแบ่งแล้ว Parsons ยังได้แยกบทบาทของสามี - ภรรยา เป็น 2 ประเภท คือ บทบาทการสนองทางด้านวัตถุ (Instrumental role) และ บทบาทในการสนองทางด้านจิตใจ (Expressive role) โดยให้ความหมายดังนี้

1. บทบาทการสนองทางด้านวัตถุ หมายถึง บทบาทที่กระทำเพื่อหาเลี้ยงชีพ นั่นคือบทบาทในการประกอบอาชีพ

2. บทบาทในการสนองทางด้านจิตใจ หมายถึง บทบาทในการอบรมเลี้ยงดูบุตร ให้ความรักและความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว

ซึ่งทั้ง 2 บทบาทนี้ได้แบ่งแยกโดยถือความแตกต่างระหว่างเพศเป็นพื้นฐานสำคัญ คือ บทบาทการสนองทางด้านวัตถุ กำหนดให้เป็นบทบาทของผู้ชาย ส่วนบทบาทในการสนองทางด้านจิตใจ เป็นบทบาทของผู้หญิง

จะเห็นว่า Parsons ยึดถือการยอมรับบทบาทของผู้หญิง และผู้ชายตามแนวประเพณีเดิม แต่ปัจจุบันผลการเปลี่ยนแปลงบทบาทของสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะบทบาทที่ผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้าน เป็นผลให้การแบ่งแยกบทบาทในครอบครัวตามความแตกต่างทางเพศเปลี่ยนแปลงไปด้วย

Joseph H. Pleck (1979) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์บทบาท ระหว่างผู้หญิง-ผู้ชาย จากทฤษฎีสังคมวิทยา 3 แนว ดังนี้

1. แนวคิดในการมองบทบาท ของผู้หญิง-ผู้ชายตามแบบประเพณีเดิม (The traditional Perspective) แนวคิดนี้เป็นแนวคิดดั้งเดิมที่ถือว่าผู้ชายเท่านั้นที่เป็นผู้ออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ในขณะที่ผู้หญิงจะเป็นผู้ที่อยู่ดูแลบ้าน และเลี้ยงดูบุตร ทฤษฎีที่มีแนวคิดนี้ได้แก่ ทฤษฎีการจำแนกความแตกต่างระหว่างบทบาท (Role differentiation) ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange theory) และทฤษฎีทรัพยากร (Resource theory)

2. แนวคิดในการมองบทบาทระหว่าง ผู้หญิง-ผู้ชาย ในลักษณะการเอารัดเอาเปรียบ (The exploitation Perspective) ตั้งแต่ปี 1970 ได้มีทฤษฎีที่ศึกษาบทบาท โดยเน้นที่อิทธิพลของผู้หญิงเป็นสำคัญ ที่เรียกว่า Feminism โดยมุ่งพิจารณาภาระอันไม่เป็นธรรมที่ตกอยู่กับผู้หญิงที่จะต้องรับผิดชอบต่องานบ้านและงานอบรมเลี้ยงดูบุตร ยังถือเป็นงานที่ด้อยเกียรติ

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิง-ผู้ชาย (The changing role Perspective) แนวคิดนี้พิจารณาด้วยการอาศัยการประนีประนอมระหว่างกัน เช่น Myrdal and Klein (อ้างใน จิราพร ดีคง, 2533, หน้า 11) ได้เสนอแนะให้ผู้หญิงเปลี่ยนแปลงบทบาทที่ต้องรับผิดชอบให้มีทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านการประกอบอาชีพ และด้านบทบาทกับครอบครัว

จากแนวคิดทั้ง 3 แนวที่กล่าวมาทำให้เข้าใจว่าการที่ผู้หญิงต้องออกไปทำงาน ทำให้ค่านิยมของคนทั่วไปเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิง-ผู้ชาย ที่มักถือว่าการหาเลี้ยงครอบครัวเป็นบทบาทของฝ่ายชายเท่านั้น ต้องเปลี่ยนแปลงไป

แนวคิดเกี่ยวข้องกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางความสัมพันธ์ในครอบครัวเมื่อผู้หญิงมีบทบาทในทางเศรษฐกิจมากขึ้น

จากการศึกษาทฤษฎีที่ว่าด้วยบทบาทของหญิงและชาย ชี้ให้เห็นว่าบทบาทของหญิงและชายถูกกำหนดและแบ่งแยกด้วยความแตกต่างทางสรีระ โครงสร้างของสังคมและวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งกำหนดให้ผู้หญิงเป็นผู้ถูกเลี้ยง เป็นช้างเท้าหลัง เป็นผู้สนับสนุนอยู่ในบ้าน ทำงานบ้าน เลี้ยงลูก ประนินบิตสามี ซึ่งถือว่าเป็นบทบาทของผู้หญิงที่สังคมคาดหวัง ส่วนผู้ชายหรือสามี ทำหน้าที่เป็นผู้หาเลี้ยง ปกป้องคุ้มครอง ซึ่งทำให้ผู้ชายมีบทบาทและอำนาจมากกว่าผู้หญิง

สังคมและวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับเงื่อนไขปัจจัยต่าง ๆ (รัชนิกร เศรษฐ, 2528, หน้า 276) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในสังคมหนึ่ง ๆ ว่า มีหลายด้าน เช่น การเปลี่ยนแปลงด้านบทบาท การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม การเปลี่ยนแปลงทางเทคนิค การเปลี่ยนแปลงด้านอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงประชากร การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น มองรวมไปถึงวิถีการกระทำทุก ๆ อย่าง ไม่ว่าจะเป็นการกิน การอยู่ การแต่งกาย การพักผ่อน การแสดงอารมณ์ การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ตลอดจนการแสวงหาความสุขทางใจ และหลักเกณฑ์การดำเนินชีวิต รวมทั้งเครื่องมือเครื่องใช้หรือวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่นำมาใช้

อย่างไรก็ตามบทบาทดังกล่าวได้เกิดขึ้นในสภาพสังคมในอดีต ซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม ที่เน้นความเป็นอยู่อย่างพอมีพอกิน ยึดถือคุณค่าทางจารีตประเพณีที่เป็นกลุ่มญาติและความกลมเกลียวของชุมชน แต่ในสภาพปัจจุบันสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมาได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนต่าง ๆ ที่เคยมีความสัมพันธ์ มีความผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลกันรวมทั้งการประกอบอาชีพในชุมชนที่เคยทำการเกษตร ก็มีเหตุต้องเปลี่ยนแปลงไป

ในราวปี พ.ศ.2500 ประเทศไทยตกอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลเผด็จการเป็นช่วงเดียวกับที่ได้รับความช่วยเหลือทางการเงินทุน วิชาการและเทคโนโลยีของอเมริกาเพื่อพัฒนาประเทศ รัฐบาลเริ่มให้ความสนใจอุตสาหกรรมมากขึ้น มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น รถไฟ โทรเลข และการสื่อสาร การใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจเป็นตัวกำกับเร่งรัดพัฒนาประเทศ ทำให้รายได้ต่อปีของประเทศเพิ่มขึ้นตามเป้าหมาย แต่การกระจายรายได้ ระหว่างคนจนกับคนรวยต้องทิ้งห่างกันมากขึ้น และการรุกร้าของวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้มิติด้านสังคมเกิดการปะทะกันอย่างรุนแรง ระหว่างวัฒนธรรมเก่ากับวัฒนธรรมใหม่ จนยากที่จะปรับตัวเข้าหากัน ในช่วงปี พ.ศ.2515-2516 เกิดภาวะเศรษฐกิจชะงักงันเนื่องจากเงินเฟ้อ และวิกฤตการณ์น้ำมันขาดแคลน หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 เป็นช่วงที่บ้านเมืองสับสนเนื่องจากเกิดรัฐประหารหลายครั้ง ประกอบกับได้รับผลกระทบจากปัญหาเศรษฐกิจจากภายนอกประเทศ จึงทำให้ภาวะเศรษฐกิจชะงักงันรายได้ประชาชนต่ำ อัตราการว่างงานสูง ค่าครองชีพสูงขึ้น และใจผู้รั้งชุกชุมทำให้ครอบครัวส่วนใหญ่มีรายได้ไม่พอกับรายจ่ายที่เพิ่มขึ้น ผู้หญิงที่มีการศึกษาพอสมควรต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อเพิ่มรายได้ครอบครัว ในขณะที่ผู้หญิงในครอบครัว ยากจนขาดการศึกษา ต้องเลือกเส้นทางขายเร่ร่อนร่างเพื่อแลกเงิน ไปเป็นโสเภณี พนักงานอาบ อบ นวด และพนักงานบริการทางเพศอื่น ๆ (จิตรารัตน์ วนัสพงศ์, 2537, หน้า 33-34) ที่กล่าวมาคือเหตุของการเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงจากขอบเขตของบ้านสู่นอกรั้วบ้าน

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ จากพออยู่พอกิน มาเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่เป็นความสำคัญในการผลิต การจับจ่ายใช้สอยที่ฟุ่มเฟือย วัตถุและเงิน สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลเป็นสิ่งที่สำคัญมากกว่าขนบธรรมเนียมประเพณี และชื่อเสียงวงศ์ตระกูล ค่านิยมใหม่ ๆ เหล่านี้ แพร่กระจายไปตามเทคโนโลยี การสื่อสาร คมนาคมที่กว้างไกลไปทุก

หมู่บ้าน และทุกซอกทุกมุม ประกอบกับการที่ผู้หญิงมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนสูงขึ้น สามารถมีบทบาททำงานนอกบ้าน มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ สามารถพึ่งตนเองได้ มีความเป็นตนเองสูงขึ้น

การออกนอกบ้านของผู้หญิงก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงบทบาทและอำนาจ ดังเช่นคำอธิบายตามแนวคิดของ Marx (อ้างใน จิตรภรณ์ วนัสพงศ์, 2537, หน้า 33) ที่มองว่าการที่ผู้หญิงไม่มีบทบาททางเศรษฐกิจ ทำให้ผู้หญิงต้องอาศัยผู้ชาย ไม่มีอำนาจต่อรองกับผู้ชาย เพราะต้องพึ่งพาอาศัยผู้ชายตลอดเวลา ดังนั้น ตามแนวคิดนี้ ปัจจัยทางเศรษฐกิจจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงได้

ณรงค์ เล็งประชา (2531, หน้า 84-86) กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของไทยว่าเน้นในเรื่องการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของความสัมพันธ์ คือมีความสัมพันธ์กันในลักษณะเป็นทางการ หรือแบบทฤษฎีเพิ่มขึ้น ผู้คนมีความเห็นแก่ตัวเพิ่มขึ้น ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม มีทั้งสิ่งที่ป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุที่มนุษย์นำเอามาใช้เป็นองค์ประกอบในการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคม

Yorburg (อ้างใน กาญจนา โชคถาวร, 2538, หน้า 4) ชี้ให้เห็นว่าบทบาทการทำงานของผู้หญิงในด้านการอาชีพเพื่อเจือจุนรายได้ของครอบครัว ทำให้อำนาจการตัดสินใจภายในครอบครัวสูงขึ้นด้วย ยิ่งไปกว่านั้นการที่ผู้หญิงได้เข้าร่วมในแรงงานมากขึ้นมีผลงานมากขึ้น มีผลทำให้ผู้หญิงมีความเสมอภาคเพิ่มความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้นรวมทั้งทำให้ผู้หญิงเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญของครอบครัวมากขึ้น การศึกษาของ Smith and Raid (อ้างใน กาญจนา โชคถาวร, 2538, หน้า 4) ได้อธิบายถึงเรื่องนี้ไว้ว่า ในสถานะการณ์ปัจจุบันถึงแม้ว่าความมีสถานภาพที่เหนือกว่าของผู้ชายจะเป็นแบบแผนที่ปรากฏในเกือบทุกสังคม แต่ด้านความแตกต่างระหว่างผู้ชายกับผู้หญิงในด้านอำนาจและอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ มีแนวโน้มลดลงอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่กำลังอยู่ในกระบวนการกลายสภาพเป็นเมืองหรืออุตสาหกรรมจากค่านิยมในเรื่องความเสมอภาคทางการศึกษาตลอดจนวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่ประเทศต่าง ๆ ได้รับ ทำให้เป็นการยากที่ครอบครัวจะอยู่ได้ด้วยรายได้ของฝ่ายชายเพียงฝ่ายเดียว จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพพหุบทบาทการเข้ามาหาเงินและแบบแผนความสัมพันธ์ทางบทบาทใน

ครอบครัว การแบ่งแยกบทบาทโดยยึดถือความแตกต่างทางเพศจะลดน้อยลง แต่จะให้ความสำคัญของพื้นฐานแห่งการยอมรับ และยินยอมร่วมกันระหว่างคู่สมรสเอง

Hoster (1975) ได้สรุปความเห็นโดยรวบรวมจากทฤษฎีทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา จิตวิทยาสังคมที่เห็นเป็นแนวเดียวกันว่า ระบบเศรษฐกิจจะเป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้สถานภาพผู้หญิงหรือบทบาทของเพศหญิงเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมต้องอาศัยแรงงานและความถนัดเฉพาะสาขา ดังนั้นความเชื่อมโยงระหว่างสามี ภรรยาจากระบบเดิมก็จะเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเสมอภาค (Hoster, 1975 อ้างใน มาฆะ ชิตตะสังคะ, 2522)

ประเสริฐ แย้มกลิ่นทุ่ง กล่าวไว้ว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัวปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ภรรยามีบทบาทมากขึ้นในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัว โดยการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นไปพร้อมกับการยกฐานะของผู้หญิงให้มีประสิทธิภาพเท่าเทียมกับผู้ชายมากขึ้นผู้หญิงไม่ได้ถูกจำกัดสิทธิให้ทำงานเป็นแม่บ้านแต่เพียงอย่างเดียวเหมือนก่อน แต่ได้รับสิทธิให้ทำงานนอกบ้าน ได้รับการปฏิบัติจากผู้ชายดีขึ้น ในสังคมทั่วไปฐานะของผู้หญิงในครอบครัวจึงดีขึ้นโดยเฉพาะภายในครอบครัวที่ผู้หญิงมีส่วนหารายได้สำหรับการใช้จ่ายในครอบครัวด้วย

เมื่อสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม ผลักดันให้ผู้หญิงออกไปมีบทบาทนอกบ้านมากขึ้น จึงเป็นที่แน่นอนว่า จะต้องนำไปสู่การปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในครอบครัวแบบดั้งเดิม เนื่องจากผู้หญิงมีเวลาน้อยลง อย่างไรก็ตามการปรับเปลี่ยนบทบาทเหล่านี้ อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งและส่งผลถึงความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างสามีภรรยา ทั้งนี้ เพราะว่าแม้สังคมจะเปิดโอกาสให้ผู้หญิงออกมาทำงานนอกบ้าน แต่ดูเหมือนวัฒนธรรมดั้งเดิมจะฝังรากลึกเกินกว่าจะหลุดร่อนถอนได้ทั้งหมด ดังนั้นเส้นทางการทำงานนอกบ้านของผู้หญิงจึงไม่ราบรื่นอย่างที่คาดหวัง เพราะแม้ผู้หญิงจะออกทำงานนอกบ้าน พวกเธอก็ยังถูกคาดหวังว่า งานในบ้านก็ต้องไม่ขาดตกบกพร่อง จึงส่งผลกระทบต่อบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงตามแนวคิดของมาร์กซ์ คือสามารถควบคุมทางด้านเศรษฐกิจและพึ่งตนเองได้ ซึ่งอาจจะลดอำนาจของสามีลง แต่ในขณะเดียวกันจากการศึกษาของ จิราพร ดีคง (2533) พบว่าการทำงานนอกบ้านของมารดามีผลกระทบต่อบุตร เป็นในทางด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตร และการแบ่งงานกันทำภายในบ้านของบุตร คือ มารดาที่มีรายได้สูง จะต้อง

รับผิดชอบงานบ้านน้อยกว่ามารดาที่มีรายได้ต่ำ และบุตรจะมองว่ามารดาและบิดามีความเท่าเทียมกันทางด้านอำนาจ

จากแนวคิดดังกล่าวจึงน่าจะเป็นไปได้ว่า เมื่อผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้านบทบาทในบ้านแบบดั้งเดิมจะต้องถูกปรับเปลี่ยน เพื่อก่อให้เกิดความสมดุลของสัมพันธภาพของสมาชิกทุกคนในครอบครัว ให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความเจริญงอกงามและมีคุณภาพ ส่วนการปรับบทบาทแค่นั้น เท่าไร อย่างไรนั้น เป็นคำถามสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาว่า เมื่อผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้านความสัมพันธ์ในครอบครัวดั้งเดิมของเธอจะถูกปรับเปลี่ยนหรือไม่อย่างไร

แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว

ครอบครัว เป็นสถาบันทางสังคมเก่าแก่ของมนุษย์ เป็นสถาบันพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันของสังคม และสถาบันครอบครัวได้ทำหน้าที่สำคัญหลายประการ เป็นที่เริ่มต้นของการก่อเกิดชีวิต และเลี้ยงดูให้การอบรมสั่งสอนให้สมาชิกใหม่สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม และมีความสัมพันธ์ต่อกันเริ่มตั้งแต่ครอบครัว ความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ อันเนื่องมาจากสมาชิกในครอบครัว ซึ่งได้แก่ พ่อ แม่ พี่ น้อง ได้ให้ความรักความผูกพัน ความใกล้ชิดสนิทสนม มีอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดร่วมกัน การเอาใจใส่เลี้ยงดูกัน ทำให้เกิดการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) เป็นแบบแผนของความรักความเข้าใจ ค่านิยม และการประพฤติปฏิบัติต่อกัน

ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มาอยู่ร่วมกันด้วยการสมรสโดยทางสายโลหิตหรือการรับเลี้ยงดู (คือบุตรบุญธรรมก็ได้) มีการตั้งครอบครัวขึ้นมีความสัมพันธ์ต่อกันในฐานะเป็นสามีและภรรยา เป็นพ่อและแม่ เป็นลูกชายลูกสาว เป็นพี่เป็นน้อง โดยมีการรักษาวัฒนธรรมเดิมและอาจจะมีการสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่เพิ่มเติมก็ได้ (Burgess และ Locke อ้างใน สุพัตรา สุภาพ 2536, หน้า 36) ส่วนสุพัตรา สุภาพ (2536, หน้า 35) ได้ให้ความหมายของครอบครัวว่า ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่สำคัญที่สุด เป็นหน่วยของสังคมที่มีความสัมพันธ์และความร่วมมืออย่างใกล้ชิด เป็นสถาบันที่มีความคงทนที่สุด และยังไม่เคยปรากฏว่าสังคมมนุษย์ใดไม่มีสถาบันครอบครัวปรากฏอยู่ เพราะมนุษย์ทุกคนต้องอยู่ในสถาบันนี้ เนื่องจากเป็นสังคมกลุ่มแรกที่เรจะต้องเผชิญตั้งแต่แรกเกิดจนเติบโตในครอบครัว ครอบครัว

จะให้ตำแหน่ง ชื่อ - สกุล ซึ่งเป็นเครื่องบอกสถานภาพและบทบาทในสังคมที่เรามีส่วนร่วมด้วย ตลอดจนกำหนดสิทธิและหน้าที่ที่สมาชิกมีต่อกันและต่อสังคม

ความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวนั้นจะเป็นพื้นฐานที่ดีของสังคม มีผู้กล่าวไว้ว่า ความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวช่วยเสริมสร้างความผาสุก ความราบรื่น ความมั่นคง และความเป็นปึกแผ่นให้แก่ประเทศชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความผูกพันรักใคร่ในครอบครัวเป็นรากฐานของความสุขแห่งชีวิต ชีวิตสังคมย่อมตั้งต้นมาจากครอบครัว ถ้าครอบครัวแตกแยกหรือขาดความผูกพันรักใคร่ต่อกัน ชีวิตในสังคมย่อมแตกแยกประจวบตามตัว ความสามัคคีรักใคร่ไม่เบียดเบียนกัน จะเป็นกุญแจแห่งความผาสุกเป็นเครื่องมือที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้มีผู้ให้ความหมายของสัมพันธภาพในครอบครัวไว้หลายท่าน เช่น

กมลลา แสงสีทอง (2526, หน้า 8) กล่าวว่าสัมพันธภาพในครอบครัวเป็นความสัมพันธ์ตามบทบาทที่คนเรามีต่อสมาชิกคนอื่นในครอบครัว ถ้าความสัมพันธ์เป็นความปรองดองรักใคร่กลมเกลียวในครอบครัวนั้นว่าเป็นลักษณะสัมพันธภาพที่ดี แต่ถ้าเป็นความขัดแย้งหรือมีความรู้สึกที่เป็นอริต่อกัน ถือว่าเป็นลักษณะของสัมพันธภาพที่ไม่ดีภายในครอบครัว

ศรีหทัย พานิชพันธ์ (2527, หน้า 116) ได้กล่าวถึง สัมพันธภาพในครอบครัวไว้ว่า สัมพันธภาพในครอบครัวเป็นความผูกพันรักใคร่ ความใกล้ชิด คำนึง สนับสนุนระหว่างบิดามารดาและบุตร รวมถึงเครือญาติและบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัวที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนนั้น ๆ ด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวเป็นเรื่องที่สามารถก่อให้เกิดผลดีหรือก่อให้เกิดปัญหาและเป็นมูลเหตุแห่งปัญหานานาประการ

หน้าที่ของครอบครัว

ครอบครัวมีบทบาทและหน้าที่พึงปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกในครอบครัวให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยดี บทบาทและหน้าที่ต่าง ๆ ของครอบครัวนั้นล้วนมีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อสมาชิกในครอบครัว

โสภา ขปิลมันธ์ และคณะ (2534, หน้า 24-25) ได้รวบรวมหน้าที่ของครอบครัวดังนี้

1. ให้กำเนิดทายาทเพื่อสืบสกุลวงศ์ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความต้องการทางเพศของสามีภรรยาด้วยหรือเป็นแหล่งสร้างสรรค์สมาชิกใหม่

2. ส่งเสริมความเจริญส่วนบุคคลให้แก่ลูก ๆ หรือผู้ที่อยู่ในอุปการะด้วยการเลี้ยงดูอย่างถูกต้องดีงาม

3. ให้การอบรมสั่งสอนผู้อยู่ในอุปการะ ให้รู้มรรยาท ระเบียบสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนการรู้จักใช้เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ

4. ให้ความรักความอบอุ่น ตลอดจนความมั่นคงปลอดภัยแก่สมาชิกในครอบครัว

5. ให้เสรีภาพแก่สมาชิกของครอบครัวตามขอบเขต

6. สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของครอบครัวทั้งทางเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ

7. ปลุกฝังนิสัยที่ดีงาม โดยการให้รู้จักการอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคมอย่างมีความสุข และยังมีแหล่งหล่อหลอมให้สมาชิกในครอบครัวสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้ดีด้วยดี

8. สร้างอุดมคติและแรงจูงใจให้ทายาทของครอบครัวด้วยการทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี ทำงานต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ยกฐานะหรือตำแหน่งให้สูงขึ้น

9. กำหนดสถานภาพของสมาชิกในครอบครัว โดยทำให้รู้ว่าเราเป็นใคร อยู่กลุ่มไหน เป็นคนไทยหรือต่างด้าว เป็นคนรวยหรือคนจน สถานภาพของบุคคลสามารถปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือต่ำลงได้

10. ให้การศึกษาเล่าเรียนแก่สมาชิกในครอบครัวตามสมควรแก่อัธยาศัย

ส่วนไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2533, หน้า 18) ได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวในเชิงโครงสร้าง ดังนี้ คือ

1. ครอบครัวต้องทำหน้าที่ผลิตสมาชิกใหม่ให้ชุมชน โดยวิธีการจัดให้บุตรธิดามีการแต่งงานที่ถูกต้อง

2. ครอบครัวจะต้องทำหน้าที่อบรมให้ความรู้แก่บุตรธิดาตั้งแต่เกิดจนโต รวมทั้งการเลี้ยงดูที่ถูกต้อง เพื่อชุมชนจะได้มีสมาชิกที่มีคุณภาพพร้อมที่จะรับผิดชอบต่อชุมชนต่อไปได้

3. ครอบครัวจะต้องรักษาเสถียรภาพ และสามารถทำนุบำรุงความเป็นครอบครัวอย่างต่อเนื่องสมบูรณ์เพื่อให้สถาบันครอบครัวได้ทำหน้าที่อื่น ๆ ที่ชุมชนต้องการให้ครอบครัวเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนต่อไป การรักษาเสถียรภาพอย่างสมดุลทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวคือ การให้ความอบอุ่นแก่สมาชิกครอบครัวและยอมส่งผลให้สมาชิกเหล่านั้นเป็นคุณค่าของความเป็นครอบครัว

นอกจากหน้าที่ของครอบครัวแล้ว บทบาทของสามีภรรยาที่พึงปฏิบัติต่อกันก็เป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์อันดีของครอบครัว บทบาทของสามีและภรรยาที่พึงมีต่อกันจะสอดคล้องกับระบบสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิม คือสังคมที่ยังมอบความเป็นใหญ่ให้กับผู้ชาย บทบาทหน้าที่ของสามีภรรยาที่พึงมีต่อกันนั้น ส่วนใหญ่จะได้จากคำสั่งสอนทางพุทธศาสนา ในเรื่องของทศ 6 ซึ่งได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของภรรยา (ทวิริสมี ธนาคม, 2518, หน้า 145-146) กล่าวไว้ว่า

หน้าที่ของภรรยาต่อสามี

1. จัดงานการดี เช่น เอาใจใส่จัดระเบียบบ้าน เลี้ยงดูญาติมิตรตามโอกาส เอาใจใส่การกินอยู่ของสามี เป็นต้น
2. สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามี เช่น ให้ความเคารพนับถือและสงเคราะห์ญาติมิตรของสามี
3. ไม่ประพฤติสองใจ เช่น ไม่นอกใจไปนิยมในชายอื่น ไม่สรรเสริญชายอื่นให้แสงใจสามี เมื่อทำผิดก็สารภาพและขอโทษ เป็นต้น
4. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ เช่น ไม่เล่นการพนัน รู้จักมัธยัสถ์ ไม่ยกยอกปิดบังสามีในเรื่องเงิน
5. ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง เช่น หมั่นตรวจตราดูแลบ้านและของใช้ หมั่นหาความรู้ใส่ตัวเพื่อให้เข้ากับคนข้างเคียงของสามีได้

จากลักษณะของความสัมพันธ์ในครอบครัวข้างต้น จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวมีความสำคัญยิ่งต่อสมาชิกในครอบครัว และสังคมโดยรวม ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวนั้นน่าจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ ทุกคนในครอบครัวได้ปฏิบัติตามหน้าที่ที่ระบบครอบครัวได้จัดวาง หากใครละเลยหรือเพิกเฉยก็จะทำให้ความสัมพันธ์คลอนแคลนและนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ได้

ครอบครัวไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก อันมีสาเหตุมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ และทิศทางการพัฒนาประเทศที่ขาดความสมดุล ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม จากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง ตลอดจนความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อีกทั้งอิทธิพลของสื่อสารมวลชน และการรับเอาวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาโดยขาดการเลือกสรรคัดกรอง รวมทั้งค่านิยมในการใช้ชีวิตแบบรักความสนุกสนานสวสวาย ฯลฯ เหล่านี้ล้วนมีผล

ต่อสถาบันครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และที่เห็นเด่นชัดก็คือจริยธรรม การปฏิบัติตามหลักศาสนาน้อยลง ส่งผลให้ครอบครัวไทยมีแนวโน้มที่เป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) เป็นครอบครัวที่มีบิดาหรือมารดาคนเดียว (One parent Family) มากขึ้น (ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์, 2537, หน้า 2)

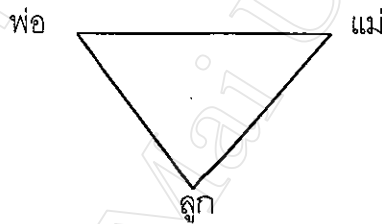
ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่าการที่ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในตลาดแรงงาน ย่อมเป็นการช่วยเพิ่มพูนความมั่นคงในฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวและสังคมเป็นส่วนรวม แต่ผลเสียอันไม่พึงปรารถนาคือการที่มารดาต้องเหินห่างจากครอบครัว โดยเฉพาะในวัยที่บุตรยังเป็นเด็กเล็ก นอกจากนั้นผู้หญิงบางคนยังตั้งเป้าหมายชีวิตมุ่งโรจน์ในการประกอบอาชีพ จนลดความสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ทางครอบครัวลงมาเป็นอันดับรอง ในขณะที่มารดาค่อย ๆ คลายความเอาใจใส่ที่มีต่อครอบครัวน้อยลงนั้น บิดาโดยเกณฑ์เฉลี่ย ก็ยังคงปฏิบัติตนเช่นเดิมคืองานอาชีพเป็นหลัก โดยมองข้ามความจำเป็นในการที่จะเข้ามาแทนที่ของช่องว่างของมารดาที่ต้องห่างจากครอบครัวไป เพราะหน้าที่การงานนอกบ้านจึงทำให้เด็กขาดการเอาใจใส่ และถูกทอดทิ้งจากบิดามารดามากขึ้น ความเหินห่างจากครอบครัวจะก่อให้เกิดความไม่เข้าใจกัน และความเครียดจากการงานของแต่ละฝ่ายอาจทำให้ความอบอุ่นในครอบครัวลดน้อยลง การกระทบกระทั่งภายในครอบครัวเกิดขึ้นได้ง่ายไม่มีญาติผู้ใหญ่คอยให้คำชี้แจง ดักเตือน ประสานรอยร้าว ที่สำคัญคือการเชื่อมพ้องกันระหว่างสามี-ภรรยา และบิดามารดากับบุตรมีน้อยลงไป ปัญหาครอบครัวในลักษณะต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นได้ง่าย

ลักษณะความสัมพันธ์ในครอบครัว อาจแยกกล่าวได้ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างสามี-ภรรยา สามี-ภรรยาเป็นจุดเริ่มต้นของสัมพันธ์ภาพที่สำคัญที่สุดในครอบครัว เพราะถ้าคู่สามีภรรยามีความรักใคร่เข้าใจซึ่งกันและกัน มีสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน พยายามปรับตัวเข้าหากัน ร่วมมือร่วมใจช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ตลอดจนรับผิดชอบและแก้ปัญหาต่าง ๆ ภายในครอบครัวร่วมกัน ย่อมทำให้ครอบครัวนั้นมีความราบรื่นมั่นคง สมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัวก็จะมีความสุขไปด้วยโดยเฉพาะบุตร แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าสามีภรรยามีสัมพันธ์ภาพที่ไม่ดีต่อกัน ไม่มีความรักใคร่ปรองดองกัน ขาดความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกัน และขาดความรับผิดชอบร่วมกันแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความขัดแย้งอยู่เสมอ อันอาจทำให้ครอบครัวต้องแตกสลายลงหรือถ้าไม่ถึงกับแตกสลายก็จะทำให้ครอบครัวขาดความสงบสุข โดยเฉพาะบุตรเมื่อประสบกับสภาพการณ์ของความขัดแย้งนี้อยู่

เป็นประจํายอมกระทบกระเทือนจิตใจมาก เพราะเด็กมีอำนาจการสำนึกสูงมาก ถึงแม้ว่าจะไม่มีถ้อยคำที่เป็นปรปักษ์ต่อกัน พุดออกมาเขาก็อาจจะทราบถึงความไม่ปรองดองกันในบ้านได้ และถ้าเด็กรู้สึกเช่นนี้มีอยู่เป็นเวลานานก็จะเป็นอันตรายต่อระบบประสาทของเขายิ่งกว่าการเลิกร้างกันไปโดยเด็ดขาดเสียอีก (สรวง ศรีเพ็ญ, 2514, หน้า 81)

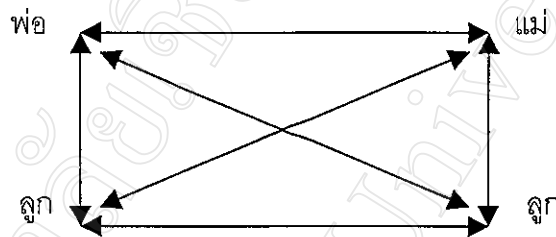
2. สัมพันธภาพระหว่างบิดา มารดา และบุตร ความสัมพันธ์นี้มีพื้นฐานมาจากความสัมพันธ์ระหว่างสามี-ภรรยา เพราะเมื่อมีการให้กำเนิดบุตรแล้ว ความสัมพันธ์ในครอบครัวก็เพิ่มขึ้นเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบิดา มารดา และบุตรตามมา ซึ่งเรื่องนี้ สเตรียร์เรต จิตแพทย์เด็กผู้หนึ่งได้สร้างรูปสามเหลี่ยมสัมพันธ์ไว้ดังนี้ (ฝน แสงสิงแก้ว, 2510, หน้า 100)

โดยอธิบายว่า สายโยงความสัมพันธ์ระหว่างบิดา มารดา และบุตร จะแน่นคืออยู่เสมอ ถ้าบิดา มารดาทำตัวเป็นหลัก รักใคร่ผูกพันกันดี ความรักใคร่ผูกพันแน่นหนาของบิดามารดานั้น จะมีผลสะท้อนไปผูกพันรักใคร่ต่อบุตรให้แน่นต่อไปโดยปริยาย

3. ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง เมื่อบิดามารดาให้กำเนิดบุตรคนที่ 2 และคนต่อ ๆ มา ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องย่อมเกิดขึ้น สัมพันธภาพระหว่างพี่น้องจะดีหรือไม่จะแนบแน่นเพียงใดขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ในครอบครัว อันประกอบด้วยความสัมพันธ์พื้นฐาน และลักษณะการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา เพราะถ้าบิดามารดามีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ให้การอบรมเลี้ยงดูบุตรด้วยความรักความเข้าใจ ให้ความยุติธรรม ตลอดจนเสริมสร้างความรักใคร่ในระหว่างพี่น้องแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องย่อมดำเนินไปด้วยดี มีความรักใคร่ช่วยเหลือปกป้องซึ่งกันและกัน แต่อย่างไรก็ตาม ไม่มีครอบครัวใดที่มีลูกมากกว่าหนึ่งคนจะห้ามไม่ให้มีการอิจฉา แข่งขัน หรือทะเลาะเบาะแว้งเกิดขึ้นได้ อย่างน้อยที่สุดเด็กอาจจะสร้างความน้อยใจไว้เสีย ๆ ก็ได้ ดังนั้น บิดามารดาจะต้องมีเวลาเอาใจใส่ให้ความอดทนในการทำ ความเข้าใจต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ในครอบครัวเพื่อให้ความรู้สึกที่ไม่ดีระหว่างบุตรมีอยู่น้อยที่สุดเท่าที่จะน้อยได้

4. ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวในครอบครัวเดี่ยว ความสัมพันธ์ของสมาชิกทุก ๆ คนในครอบครัวก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา บิดากับบุตร มารดากับบุตรและกับพี่กับน้อง ซึ่งในกรณีที่เป็นครอบครัวเดี่ยว Harvighurst ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน มีการเผชิญหน้าซึ่งกันและกัน ซึ่งสามารถแสดงได้ดังรูป

ลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวดังกล่าว หากเป็นด้วยดีความขัดแย้งต่าง ๆ ในครอบครัวก็จะไม่เกิดขึ้น หรือหากเกิดขึ้นก็มีแนวโน้มที่จะไม่มีความรุนแรงเท่ากับที่สมาชิกในครอบครัวขาดสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน การที่ครอบครัวจะมีสัมพันธ์ภาพที่ดีหรือไม่ดีนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่าง ๆ หลายประการ

องค์ประกอบของความสัมพันธ์ในครอบครัว

Richard C. Grandall (อ้างใน สุธีรา นุ้ยจันทร์, 2530, หน้า 20) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ (Primar Relationship) ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้

1. จำนวนของบทบาท (Number of Role) สัมพันธภาพในครอบครัวมีความสัมพันธ์กันหลายบทบาท เช่น เป็นพ่อแม่ เป็นผู้สั่งสอน เป็นผู้เลี้ยงดู เป็นผู้ช่วยเหลือสมาชิก ครอบครัวมีการปฏิสัมพันธ์กันในหลาย ๆ ด้าน ทำให้เกิดความสนใจ ได้รู้จักค่านิยมความเชื่อถือ ตลอดจนบุคลิกที่แท้จริงของกันและกัน
2. การสื่อสาร (Communication) สัมพันธภาพในกลุ่มปฐมภูมิ เป็นการสื่อสารแบบเปิด มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างอิสระและกว้างขวาง

3. อารมณ์ (Emotion) สัมพันธภาพในกลุ่มปฐมภูมิหรือในครอบครัวก่อรูปขึ้นจากอารมณ์ต่าง ๆ ระหว่างสมาชิกก่อให้เกิดความรัก ความเข้าใจ ความผูกพันรักใคร่ ความคิดถึง ความขัดแย้ง หรือความโกรธ

4. ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้สึก (Transferability) สัมพันธภาพแบบปฐมภูมิจะก่อรูปขึ้นกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งแน่นอน ไม่สามารถที่จะถ่ายทอดไปสู่บุคคลอื่นได้ง่าย ๆ เป็นปฏิสัมพันธ์กับบุคคลเป็นคน ๆ ไป มีความรู้สึกผูกพันเฉพาะเจาะจงยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้

จรรยา สุวรรณทัต (2523, หน้า 54-56) ได้สรุปถึงปัจจัยที่มีส่วนในการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวไว้ดังนี้

1. สภาพทางเศรษฐกิจ-สังคมในครอบครัว กล่าวคือ ครอบครัวใดที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจไม่ขัดสนย่อมนำมาซึ่งความสงบสุขในครอบครัว เกิดความกลมเกลียวสมัครสมานกัน

2. การรู้จักบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว ตลอดจนสามารถปฏิบัติการให้สอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่ของตนทั้งบิดามารดาและบุตรเอง บิดามารดาที่มีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนบุตรก็ควรกระทำโดยมีรากฐานจากเหตุและผล ไม่กระทำด้วยอารมณ์

3. การรู้จักลักษณะธรรมชาติและความต้องการมูลฐานของบุตร บิดามารดาที่พยายามเข้าใจในลักษณะธรรมชาติของการเจริญเติบโต และมีความพร้อมที่จะช่วยเหลือบุตรเมื่อเกิดปัญหา ย่อมมีส่วนช่วยสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดี

4. ความคงเส้นคงวาของบิดามารดาในการวางระเบียบวินัย ปัจจัยนี้เน้นว่ามีอิทธิพลมากต่อบรรยากาศในครอบครัว โดยเฉพาะวัยรุ่นซึ่งมีความอดทนน้อยต่อการไม่คงเส้นคงวาของบิดามารดา ซึ่งเป็นต้นเหตุให้เกิดความคลอนแคลนในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบิดามารดา และบุตร

สุรีย์ วิภาสประทีป (2534, หน้า 25- 28) ได้สรุปองค์ประกอบความสัมพันธ์ในครอบครัวว่า หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตรในประเด็นของประสิทธิภาพของการสื่อสาร ความขัดแย้งในครอบครัว ความสัมพันธ์ทางเพศ ความเป็นเพื่อนคู่ชีวิต ความสมานฉันท์ทางบทบาท และความเสียเปรียบสัมพัทธ์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ประสิทธิภาพของการสื่อสาร หมายถึง การที่คู่สมรสสื่อสารระหว่างกัน เข้าใจได้ตรงกัน มีการเปิดเผยตนเองระหว่างคู่สมรส และเป็นผู้ฟังที่ดี ความชัดเจน ความกระชับแจ้งของการติดต่อสื่อสารจะมีผลดีต่อสัมพันธภาพในครอบครัว ซึ่งจะเกิดขึ้นได้หากมีการพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอ ตระหนักถึงความรู้สึก และความเข้าใจในสิ่งที่จะพูดต่อสมาชิกในครอบครัว คำนึงถึงความรู้ของกันและกัน มีการติดต่อสื่อสารกันอย่างเปิดเผย เมื่อมีเรื่องขัดแย้งจะนำความขัดแย้งมาพูดคุยกันไม่ปกปิดไว้ในใจ พยายามหาทางเลือกทางแก้ไขที่ดีที่สุดสำหรับทุกคน นอกจากนี้ยังควรมีการใช้กลวิธีในการติดต่อโดยไม่ใช้ภาษาพูด (Non-Verbal) อย่างได้ผลดี สิ่งเหล่านี้จะทำให้สัมพันธภาพในครอบครัวมีความราบรื่นและมั่นคง

2. ความขัดแย้งในครอบครัว หมายถึง การคิดหรือการแสดงออกในเรื่องต่าง ๆ ที่ไม่สามารถตกลงกันได้ เช่น การใช้อำนาจในการตัดสินใจ การคำนึงถึงประโยชน์ที่จะได้รับ การโต้แย้ง การตำหนิติเตียน ตลอดจนการทำร้ายร่างกายซึ่งกันและกัน ซึ่งความขัดแย้งในบทบาทจะนำไปสู่การจบความสัมพันธ์ที่ดีได้ถ้าคู่สมรสไม่มีความเข้าใจกัน หรือหาทางเลือกที่ดีในการแก้ปัญหาไม่ได้ นอกจากนี้ การออกไปทำงานนอกบ้านของภรรยา ก็ก่อให้เกิดความขัดแย้งได้ เนื่องจากทำให้เกิดความบกพร่องในการปฏิบัติหน้าที่ในครอบครัว เช่น การมีเวลาให้กับครอบครัวน้อยลง หรือให้ความสำคัญในตัวคู่สมรสน้อยลง เป็นต้น ความขัดแย้งดังกล่าวจึงอาจนำไปสู่ความไม่มั่นคงในสัมพันธภาพที่ดีของครอบครัวได้

3. ความสัมพันธ์ทางเพศ หมายถึง การที่ชายหญิงมีปฏิสัมพันธ์กัน หรือร่วมกันแสดงกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการด้านชีวภาพ ความสัมพันธ์ทางเพศเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญมากต่อชีวิตสมรส เป็นกิจกรรมที่สังคมสนับสนุน และสามีภรรยาก็พอใจที่จะกระทำเช่นนั้น ดังนั้น การอยู่ร่วมกันของสามีภรรยา ย่อมต้องมีความสัมพันธ์ทางเพศต่อกัน อันเป็นจุดประสงค์หนึ่งของการแต่งงาน ความสัมพันธ์ทางเพศนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ความต้องการทางเพศ ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องเพศ เวลาที่มีให้แก่กันในเรื่องเพศ ซึ่งคู่สมรสอาจมีความกลมกลืนหรือขัดแย้งกันได้ ถ้าขัดแย้งกันปัญหาต่าง ๆ ก็จะตามมา ในกรณีนี้ ถ้าสามีภรรยาปรับตัวเข้าหากัน ปัญหาข้อขัดแย้งก็จะลดน้อยลง และช่วยให้คู่สมรสมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ในทางตรงกันข้ามถ้าคู่สมรสปรับตัวเข้าหากันไม่ได้ หรือละเลยต่อปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ก็อาจเป็นเหตุให้ต่างฝ่ายต่างหันเหไปสู่บุคคลที่ให้ความเอาใจใส่แทนได้ ซึ่งสาเหตุเหล่านี้สามารถนำไปสู่ปัญหาสัมพันธภาพในครอบครัวได้ทั้งสิ้น

4. ความเป็นเพื่อนคู่ชีวิต หมายถึง การที่คู่สมรสทำกิจกรรมร่วมกันเวลาว่าง ซึ่งครอบคลุมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ภายในครอบครัว

ในปัจจุบันการกลายสภาพเป็นอุตสาหกรรม และการกลายเป็นเมือง ทำให้สังคมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมเมืองไม่ต่างจากครอบครัวตะวันตกนัก การเปลี่ยนแปลงแบบแผนความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และการแยกออกมาเป็นครอบครัวเดี่ยว ซึ่งเป็นอิสระจากเครือญาติ และการแยกตัวของสังคมของครอบครัวในเมือง ทำให้คู่สมรสกลายเป็นเพื่อนที่มีความสำคัญต่อกัน และเป็นบ่อเกิดของการคำนึงทางด้านภาวะอารมณ์ และสังคมของบุคคล ความเป็นเพื่อนคู่ชีวิตจึงเป็นกระบวนการเสริมสร้างด้านความสัมพันธ์ของคู่สมรส

5. ความสมานฉันท์ทางบทบาท หมายถึง การที่คู่สมรสมีความคิดเห็นตรงกันกับสิ่งที่ฝ่ายหนึ่งคาดหวัง หรือต้องการให้อีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติตามบทบาทใดบทบาทหนึ่ง ซึ่งเมื่อชายหญิงเข้าสู่ชีวิตสมรสแล้ว ต่างฝ่ายต่างต้องเรียนรู้เกี่ยวกับความคาดหวังทางบทบาทของกันและกัน เช่น การที่ภรรยาเพิ่มบทบาทของตัวเองในการทำงานเชิงเศรษฐกิจ และบทบาทของสามีในการแบ่งรับภาระงานบ้านจากภรรยา หากคู่สมรสมีความคาดหวังทางบทบาทที่สอดคล้องกัน ก็จะทำให้เกิดความปรองดองกัน แต่หากคู่สมรสไม่สามารถทำให้ความคาดหวังในเรื่องบทบาทของแต่ละฝ่ายสอดคล้องกันก็จะเป็นผลทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้ ซึ่งการขัดกันไม่ว่าจะเป็นกรณีใด ๆ จะนำไปสู่ความไม่ราบรื่น หรือสัมพันธ์ภาพที่ไม่ดีในครอบครัวทั้งสิ้น

6. ความเสียเปรียบสัมพัทธ์ หมายถึง ความรู้สึกของสามีหรือภรรยา อันเป็นผลจากการนำเอาสภาพชีวิตการแต่งงานของตนเองไปเปรียบเทียบกับดีหรือด้อยกว่าชีวิตสมรสของคู่สมรสอื่น ๆ ซึ่งความรู้สึกดังกล่าวจะแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นใช้ใครหรือกลุ่มใดเป็นกลุ่มเปรียบเทียบหรือเป็นหลักมาตัดสิน ถ้าคู่สมรสมีความเสียเปรียบสัมพัทธ์น้อย น่าจะมีความพอใจในชีวิตสมรสสูง หากคู่สมรสมีความเสียเปรียบสัมพัทธ์มาก น่าจะมีความพอใจในชีวิตสมรสต่ำ ความพอใจในชีวิตสมรสจะมีผลกระทบโดยตรงต่อสัมพันธ์ภาพในครอบครัว

นอกจากแนวคิดสัมพันธ์ภาพในครอบครัวดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีผู้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้อีกมากมาย เช่น บุญประคอง ภาณุรัตน์ (พ.ศ.2531) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความไม่มั่นคงในชีวิตสมรส อุบลรัตน์ พิชญะพันธ์ (พ.ศ.2531) ศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตสมรส เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า คุณภาพของสัมพันธภาพในครอบครัวเป็นผลมาจากการผสมผสานองค์ประกอบ และเป็นหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวที่ต้องทำให้การผสมผสานนั้นสอดคล้องกลมกลืนกัน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

David M. Heer (1964) ศึกษาผลกระทบจากการที่ภรรยาออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านต่อการตัดสินใจในครอบครัว โดยศึกษาเปรียบเทียบระหว่างครอบครัวของคนชั้นกลางกับครอบครัวของคนชั้นต่ำ ซึ่งเป็นการศึกษาจากคู่อุปถัมภ์จำนวน 138 คู่ ในเขตเกรตเทอร์ บอสตัน (Greater Boston) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ทั้งสามีและภรรยาเกี่ยวกับเรื่องสำคัญที่ต้องตัดสินใจในครอบครัวซึ่งเป็นเรื่องที่ยังตกลงกันไม่ได้และขอทราบว่าผลสุดท้ายใครเป็นผู้ชนะ จากผลการวิจัยของ Heer พบว่าทั้งครอบครัวของคนชั้นกลางและชั้นต่ำ ภรรยาที่ออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในครอบครัวมากกว่าภรรยาที่ไม่ได้ออกไปประกอบอาชีพ (Heer, 1964, หน้า 115-123)

Hoffman (1966) ในเมืองดีทรอยต์ รัฐมิชิแกน ในประเด็นเกี่ยวกับอำนาจการตัดสินใจในเรื่องเกี่ยวกับการควบคุมกิจกรรม (งานบ้านชนิดต่าง ๆ) ภายในครอบครัวและความคาดหวังในเรื่องอำนาจของภรรยา ซึ่งในการวิจัยนี้ Hoffman ตั้งสมมุติฐานไว้ว่า สมมุติฐานที่ 1 การออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านของภรรยาจะทำให้ภรรยาลดการตัดสินใจในเรื่องงานบ้าน ขณะที่สามีมีการเพิ่มการตัดสินใจเกี่ยวกับงานบ้านมากขึ้น และสมมุติฐานที่ 2 ตั้งว่าการออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านของภรรยาจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดในเรื่องอำนาจในครอบครัว จากความคิดที่ว่าสามีควรเป็นใหญ่ไปสู่ความคิดว่าสามีภรรยาควรมีอำนาจเท่าเทียมกัน ซึ่งในสมมุติฐานข้อนี้ Hoffman ได้ตั้งขึ้นจากข้อสมมุติที่สำคัญ 3 ประการ คือ

ก. เงินเป็นพื้นฐานที่สำคัญของอำนาจ ดังนั้นผู้ที่ควบคุมเงินจ่านำไปสู่ความเป็นผู้มีอำนาจ

ข. บุคคลซึ่งเป็นผู้หาเงิน จะมีอำนาจมากกว่าบุคคลอื่น ๆ ในการควบคุมเงิน

ค. บทบาทของภรรยาในฐานะผู้หารายได้ในเชิงเศรษฐกิจในสังคม จะทำให้ภรรยามีโอกาสพัฒนาความรู้สึกในเรื่องผลสำเร็จและความสามารถ มากกว่าบทบาทของภรรยาที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ

ผลจากการศึกษาสรุปออกมาได้ว่า ภรรยาที่ออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านจะควบคุมกิจกรรมในบ้านมากกว่าภรรยาที่ไม่ได้ออกไปประกอบอาชีพ และสามีได้มีส่วนในการควบคุมกิจกรรมในบ้านมากขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่า การออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านของภรรยาไม่มีผลโดยตรงต่ออำนาจในการตัดสินใจของภรรยา (ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ) แต่ในการวิจัยนี้พบด้วยว่า ในกลุ่มที่ภรรยาออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน ถ้าภรรยา มีความคิดว่าสามีควรเป็นใหญ่ในครอบครัว ภรรยาจะมีอำนาจการตัดสินใจน้อย แต่ถ้าภรรยา มีความคิดว่าสามีและภรรยาควรมีอำนาจเท่าเทียมกัน ภรรยาจะมีอำนาจในการตัดสินใจมากขึ้น (Hoffman, 1966, หน้า 316-326)

บุญเดิม ไพเราะ (2519) ศึกษาเรื่อง “สถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทย” ซึ่งการวิจัยได้ข้อมูลจากทั้งทางเอกสารและการศึกษากลุ่มและสมาคมสตรีในสังคมไทยทางการศึกษา สมาคมสตรีทางการเมือง และอื่น ๆ จำนวนทั้งหมด 26 สมาคม จากผลการวิจัยพบว่า ในประเด็นสถานภาพและบทบาทของภรรยาในครอบครัว สำหรับภรรยาในยุคปัจจุบันจะมีบทบาทสำคัญในครอบครัวทั้งในครอบครัวเมืองและชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นผู้มีส่วนสำคัญต่อบทบาททางเศรษฐกิจของครอบครัว และการที่ภรรยาเข้าไปมีส่วนช่วยเหลือครอบครัวเป็นผู้หารายได้ให้แก่ครอบครัวจะทำให้ภรรยาเป็นผู้มีสิทธิ มีเสียง มีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ในครอบครัว ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ภรรยามีสถานภาพสูงขึ้น

จิตชม วัชรเนตร (2522) ศึกษาเรื่อง “สตรีที่ทำงานกับภาระความรับผิดชอบในครอบครัว” ที่ศึกษาถึงสาเหตุที่สตรีในปัจจุบันต้องออกไปทำงานนอกบ้าน สถานภาพการทำงานนอกบ้านของสตรี ภาระภายในครอบครัว และทัศนคติต่าง ๆ ของสตรีในปัจจุบันที่มีต่อการทำงานนอกบ้านและในบ้าน โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเฉพาะสตรีที่ทำงานในธนาคารพาณิชย์ 5 แห่ง ผลการวิจัยปรากฏว่า สตรีส่วนใหญ่มีความเห็นว่าในปัจจุบันสตรีควรต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อช่วยรับภาระทางเศรษฐกิจของครอบครัว และสตรีที่ทำงานจะมีภาระความรับผิดชอบครอบครัวน้อยลง

วรรณภา ลำเจียกเทศ (2530) ศึกษาเรื่อง “แนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัว” ในทัศนะของสตรีที่สมรสแล้ว : ศึกษาเฉพาะกรณีสตรีที่มารับบริการจากศูนย์วิจัยการวางแผนครอบครัวโรงพยาบาลศิริราช” พบว่าปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวมีสาเหตุส่วนใหญ่จากปัจจัยด้านเวลา ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความเข้าใจซึ่งกันและกัน พฤติกรรม

ของบุตร และความรับผิดชอบตลอดทั้งบทบาท หน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวเป็นไปอย่างไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร อาทิ อยากเอาใจใส่ต่อกันแต่ต่างคนต้องออกไปทำงาน บางครั้งกลับบ้านไม่ตรงเวลากัน ครั้นจะปรับเปลี่ยนงานก็หายาก และถ้าต้องตงงานจะยิ่งพาครอบครัวไม่มีความสุข เพราะไม่มีรายได้มาจุนเจือหรือไม่เข้าใจกัน เพราะต่างฝ่ายต่างมีภูมิหลังที่ต่างกัน

จันทร์เพ็ญ คุปต์กาญจนากุล (2526) ศึกษาเรื่อง “ตัวแบบสมมุติฐานความพึงพอใจในชีวิตสมรส : การทดสอบเฉพาะกรณีข้าราชการกระทรวงอุตสาหกรรม” พบว่า ความสมานฉันท์ทางบทบาท ความเสียเปรียบสัมพัทธ์ และความเป็นเพื่อนคู่ชีวิตเท่านั้นที่มีผลกระทบโดยตรงกับความพึงพอใจในชีวิตสมรส จากการเปรียบเทียบผลกระทบทั้งสามตัวแปร พบว่า ความสมานฉันท์ทางบทบาท มีผลกระทบต่อความพึงพอใจในชีวิตสมรสมากที่สุด และความเป็นเพื่อนคู่ชีวิตมีผลกระทบต่อดัชนีค่าความน้อยที่สุด ผลกระทบโดยตรงของความสมานฉันท์ทางบทบาทต่อความพึงพอใจในชีวิตสมรสมีค่ามากเป็น 5 เท่าของความเป็นเพื่อนคู่ชีวิต และผลกระทบของความเสียเปรียบสัมพัทธ์ต่อความพึงพอใจในชีวิตสมรสมีมากเป็นอันดับสอง คือ มีมากกว่า 3 เท่าของผลกระทบของความเป็นเพื่อนคู่ชีวิต

นภาพร หะวานนท์ (2520) วิจัยเรื่อง “ผลจากการออกไปทำงานนอกบ้านของภรรยาที่มีต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว” พบว่า การออกไปทำงานนอกบ้านของภรรยาทำให้ภรรยาลดการมีส่วนร่วมช่วยรับภาระในงานบ้านลง เพราะครอบครัวเหล่านี้ได้จ้างคนรับใช้ไว้ช่วยงานบ้านมากขึ้น และในกรณีที่ครอบครัวไม่มีคนรับใช้ สามีได้เข้ามีส่วนร่วมช่วยภรรยามากขึ้น เพื่อให้ชีวิตครอบครัวดำเนินไปได้ นอกจากนี้การออกไปทำงานนอกบ้านของภร่ายังทำให้สามีและภรรยาเปลี่ยนแปลงความคิดเกี่ยวกับการแบ่งงานหรือการแบ่งบทบาทตามประเพณีไปสู่ความคิดที่ว่า สามีและภรรยาควรมีอำนาจเท่าเทียมกันมากขึ้น และทำให้ภรรยาเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องสำคัญ ๆ ของครอบครัวเพิ่มขึ้น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงบทบาทในครอบครัวของผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้าน โดยเน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างสามี ภรรยา และบุตร และการแสดงบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว โดยผู้วิจัยมีความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของครอบครัวอันเนื่องมาจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์เป็นตัวเร่ง ความสัมพันธ์ในครอบครัวปัจจุบัน ได้มีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมไทย ไปในทางที่ผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้นในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัว ผู้หญิง

ไม่ได้ถูกจำกัดสิทธิ์ให้ทำงานเป็นแม่บ้านแต่เพียงอย่างเดียวเหมือนก่อน แต่ได้รับสิทธิ์ให้ทำงานนอกบ้าน แนวคิดที่ใช้ในการอธิบายในการวิจัย ผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีบทบาทแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว และโมเดลทัศนพื้นฐานเกี่ยวกับผู้หญิงและผู้ชายในการทำงาน เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบที่จะศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบตามวัตถุประสงค์ ซึ่งจะนำเอาแนวคิดดังกล่าวข้างต้นนี้มาอธิบายถึงปรากฏการณ์ตามประเด็นที่จะศึกษาต่อไป (ดูโมเดลกรอบแนวคิดหน้า 27)

